

«ВОНИ ЖИВУТЬ У ТЕМРЯВІ»

ІЗОЛЯЦІЯ ЛІТНІХ ЛЮДЕЙ ТА НЕДОСТАТНІЙ ДОСТУП ДО
ЖИТЛА ПІД ЧАС РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ

Amnesty International – це рух з 10 мільйонів людей, який мобілізує все населення світу та бореться за зміни, щоб всі люди могли користуватися своїми правами людини.

Наше бачення світу — щоб люди, які мають владу, дотримувалися обіцянок, поважали міжнародне право та відповідали за свої вчинки.

Ми незалежні від будь-якого уряду, політичної ідеології, економічних інтересів чи релігії — нас фінансують переважно членські та індивідуальні внески.

Ми віримо, що солідарність і співчуття можуть змінити наше суспільство на краще.

© Amnesty International 2023

Якщо не зазначено інше, вміст у цьому документі ліцензується відповідно до ліцензії Creative Commons (з посиланням на джерело, некомерційна, без похідних, міжнародна 4.0).

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>

Більше інформації можна дізнатися на сторінці дозволів на нашому сайті www.amnesty.org

Якщо власником авторських прав на певний матеріал є не Amnesty International, до такого матеріалу не застосовується ліцензія Creative Commons.

Вперше опубліковано 2023 року організацією Amnesty International Ltd., Peter Benenson House, Істон-стріт 1, Лондон WC1X 0DW, Велика

Індекс: EUR 50/7385/2023
Мова оригіналу: англійська

amnesty.org

Фото на обкладинці: Літня жінка з інвалідністю визирає із забитого дошками вікна свого будинку в Ізюмі, Україна © Amnesty International

AMNESTY
INTERNATIONAL

ЗМІСТ

ВСТУП	4
МЕТОДОЛОГІЯ	11
ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ	13

ВСТУП

Повномасштабне російське вторгнення в Україну, що почалося 24 лютого 2022 року, розділило мільйони родин та принесло хаос у безліч життів. Росія протягом усієї своєї агресивної війни мало переймалася життями та власністю цивільного населення, невибірково обстрілюючи українські міста й селища, безпідставно затримуючи та проводячи позасудові страти цивільних, проводячи насильницьке виселення та депортацію багатьох людей, які проживають на окупованій Росією території. Щонайменше 27000 цивільних осіб було поранено чи вбито станом на вересень 2023 року, за даними Організації Об'єднаних Націй (ООН). Справжнє число значно вище. Від цього безмежно постраждали люди усіх вікових категорій, проте люди похилого віку, які складають близько однієї чверті населення в Україні, стикаються з особливо нещадними ризиками.

Протягом війни в Україні літні люди завжди складали непропорційно велику кількість постраждалих серед цивільного населення. Вони часто лишаються на уражених конфліктом територіях, оскільки мають інвалідності, через які не можуть поїхати, або ж неохоче полишають свої домівки, які зазвичай є їхньою єдиною матеріальною цінністю. Проте навіть після переміщення до більш безпечних частин України перед літніми людьми часто постають нездоланні перешкоди в процесі відбудови ними самостійного й гідного життя — перепони в доступі до житла, соціальних і медичних послуг нарівні з іншими.

В період з травня до вересня 2023 року Amnesty International побувала в дев'яти областях України, де провела інтерв'ю з 89 літніми людьми, 49 з яких мали інвалідності, включно з обмеженою мобільністю, вадами зору й слуху та деменцією. Amnesty International відвідала 24 місця компактного поселення (МКП) для внутрішньо переміщених осіб (ВПО), де провела інтерв'ю з 17 директорами й директорками чи іншим персоналом. Представники й представниці відвідали п'ять державних установ та кілька лікарень, у яких проживають літні люди та люди з інвалідністю. Зрештою, Amnesty International проінтерв'ювала десятки соціальних і медичних працівниць і працівників, представниць і представників місцевих органів влади та правозахисників і правозахисниць, що представляють рух за права людей з інвалідністю.

Згідно з міжнародним правом, не існує конкретного визначення похилого віку, проте Amnesty International використовує прив'язаний до локального контексту підхід, за яким визначає похилий вік залежно від того, як люди самі себе ідентифікують та є ідентифікованими їхнім оточенням за певних обставин. З цієї причини у цій доповіді наявні кілька кейсів осіб віком 50-59 років, хоча й більшість людей були старше 60 років.

Ця доповідь наочно демонструє, як російське вторгнення поглибило кризу в і до цього перевантаженій системі соціального захисту України. У багатьох спільнотах молодші родичі й родички, які до того піклувалися про літніх людей з інвалідністю, виїхали або ж вступили до лав Збройних сил, залишивши літніх людей на самоті. Усупереч індивідуальному героїзму соціальних та медичних працівниць і працівників, які й надалі надавали послуги з піклування для людей похилого віку та людей з інвалідністю, попри величезні особисті ризики та часто мінімальну плату за ці послуги — працівниць і працівників чи транспорту просто не вистачає, щоб забезпечити чимраз більші потреби. Оскільки більшість МКП є фізично недоступними для літніх людей з інвалідністю, а приватне житло недоступну їм через надзвичайно низьку пенсію та вартість оренди, що росте, літні люди в Україні часто потрапляють до сегрегованих установ, де їх ізолюють від їхніх спільнот і близьких людей. Як висловились одна соцпрацівниця, безліч літніх людей в Україні зараз «живуть у тіні».

«ВОНИ ЖИВУТЬ У ТЕМРЯВІ»:

ІЗОЛЯЦІЯ ЛІТНІХ ЛЮДЕЙ ТА НЕДОСТАТНІЙ ДОСТУП ДО ЖИТЛА ПІД ЧАС РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ

3 листопада 2023 року Amnesty International надіслала підсумкові результати свого дослідження і пов'язані з ним питання до чотирьох профільних міністерств України. На час публікації доповіді Amnesty International не отримала жодної відповіді.

ДОСТУП ДО ЖИТЛА

За даними Міжнародної організації з міграції (МОМ), в Україні близько 5 мільйонів ВПО. Хоча оцінки відрізняються, від 9 до 20% цього населення — це люди віком понад 60 років, а у 25-30% переміщених родин є хоча б одна людина з інвалідністю. Попри суттєву кількість літніх людей, зокрема й тих, що мають інвалідності, серед переміщених осіб, гуманітарна допомога досі погано справляється із захистом їхніх прав та реагуванням на їхні потреби. Найбільш очевидно це проявляється в труднощах, з якими вони стикаються в питанні доступу до житла.

Коли в лютому 2022 року почалося повномасштабне вторгнення, місцеві та обласні органи влади облаштували МКП майже у всіх областях України. Найчастіше ці МКП знаходилися на території освітніх закладів, таких як школи чи університетські гуртожитки, але інколи їх облаштовували на приватній території, як-от готелі, фабрики, оздоровчі санаторії чи культові споруди. Близько 3% ВПО — або ж близько 150 тисяч осіб — живуть у цих МКП. Додатково 5000 ВПО живуть у 25 модульних містечках, що складаються з контейнероподібних будинків та збудовані коштом іноземних інвесторів. За даними гуманітарних організацій, літні люди становлять непропорційно велику кількість тих, хто проживає у МКП.

З 24 МКП, які відвідала Amnesty International, майже всі були частково або повністю недоступними для людей з інвалідністю. У них не було пандусів для входу в будівлю, ліфтів, поручнів — щоб були доступними туалети, — або кімнат, де можна було б розвернутися на візку. Коли директорів і директорок МКП питали про поселення людей з інвалідністю, більшість з них казала, що це було б неможливим.

«На початку війни люди на візках приходили до нас. Проте ми не могли їх взяти навіть на ніч, нам доводилося їм відмовляти, — сказала директорка дитячого табору, переобладнаного під МКП. — У нас немає пандуса перед будівлею. Ми казали їм звернутися кудись деінде».

У деяких випадках персонал не бачив потреби робити свою інфраструктуру більш доступною. У школі в Миколаєві, де щонайменше 80% від 94 мешканців і мешканок — люди віком понад 60 років з багатьма інвалідностями, — люди з обмеженою мобільністю жили на другому поверсі. Коли Amnesty International спитала персонал, чи не розглядали вони можливість побудувати пандуси до будівлі або між поверхами, щоб літні люди з інвалідністю легше могли виходити назовні, старша шкільна медсестра сказала:

«Ми гадаємо, наша нинішня ситуація — тимчасова. [Раніше] у нас не було дітей [з обмеженою мобільністю], тож ми не бачимо потреби у цих речах. Ми не займатимемось цим вічно — дехто з цих людей поїде додому, старші можуть потрапити до будинку для людей похилого віку».

Часто персонал МКП продовжував виконувати свої офіційні обов'язки — як-от проводити онлайн-уроки — на додачу до підтримки ВПО. Вони казали, що почувалися перевантаженими та непевними стосовно будь-яких додаткових обов'язків, які могли б з'явитися при появі людей з інвалідністю, зокрема тих, хто б потребував піклування. Ірина Бородіна, директорка дитячого садка на Харківщині, де жили 57 ВПО, розповідала:

«Одна родина прийшла з бабусяю... яка ледве могла піднятися сходами перед будівлею... Я зрозуміла, що це особа, яка потребує піклування. Але ж ми не пансіонат, у нас немає доглядальниць. У мене й так уже люди з червоними дипломами туалети миють. Тож нам довелося відмовити їй».

Конвенція про права осіб з інвалідністю (CRPD), державою-учасницею якої є Україна, закликає держави забезпечувати людям з інвалідністю доступ до їхнього фізичного оточення нарівні з іншими. Провідні правозахисні групи, що представляють рух за права людей з інвалідністю в Україні, закликали уряд затвердити мінімальні вимоги доступності для МКП і модульних містечок, проте, наскільки нам відомо, досі жодні такі вимоги не були затверджені.

Крім того, лише деякі МКП регулярно збирали дані про своїх мешканців і мешканок й категоризували їх відповідно до віку, гендеру чи наявності інвалідності. За відсутності достовірних даних гуманітарні організації та український уряд не можуть надавати допомогу відповідно до потреб літніх людей та людей з інвалідностями у цих установах.

«ВОНИ ЖИВУТЬ У ТЕМРЯВІ»:

ІЗОЛЯЦІЯ ЛІТНІХ ЛЮДЕЙ ТА НЕДОСТАТНІЙ ДОСТУП ДО ЖИТЛА ПІД ЧАС РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ

Переважна більшість ВПО в Україні живуть не в МКП, а в приватному орендованому житлі чи з рідними. Майже для всіх людей похилого віку, зокрема для тих, хто не має підтримки з боку молодших родичів і родичок, оренда приватного житла — просто не варіант. Ще до повномасштабного вторгнення близько 80% літніх людей жили за межею монетарної бідності, за підрахунками Міністерства соціальної політики України, через що оренда житла для них була цілковито недоступною. З лютого 2022 року ціни на оренду злетіли на 42%, а на Заході України навіть більше — саме туди переїхало багато ВПО. В Україні немає законів, які б регулювали ціни на оренду чи запобігали виселенню.

«Моєї пенсії не вистачає ні на що, — каже 66-річна Тетяна Бурейко, яка жила в різних дитсадках у Полтаві, відколи були переміщена у березні 2022 року. — Усе, що я мала — згоріло. Я бездомна, не маю нічого, не маю куди податися».

Український уряд пропонує 2000 гривень (55 американських доларів) на місяць для ВПО — 3000 гривень (85 американських доларів) на місяць тим, хто має інвалідність. Цих виплат недостатньо, щоб задовольнити потреби більшості літніх людей у житлі. Допомога від гуманітарних організацій зазвичай одноразова або обмежена у часі, що аж ніяк не може допомогти покрити літнім людям довгострокові витрати на житло.

«[МКП] Поступово перетворюються на де-факто інтернати [для людей похилого віку], бо люди робочого віку виїждять, — сказав один із гуманітарних працівників. — Літнім людям можуть надати кошти, проте ця допомога дуже обмежена в часі... Вони й самі питаються: «Гаразд, а що далі? Як мені дозволити собі платити [оренду]?».

У лютому 2023 року українська влада прийняла закон, що дозволяв би надавати фінансову та іншого роду компенсацію тим, чиї домівки були пошкоджені чи зруйновані під час повномасштабного російського вторгнення. Однак Amnesty International дізналася, що багатьом літнім людям було важко зорієнтуватися в цьому процесі — або ж вони не знали про закон, не мали змоги особисто подати заявки, або ж не були офіційно зареєстровані як власники чи власниці своїх будинків (особлива актуальне для сільської місцевості питання).

ДОСТУП ДО СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

Для літніх людей з інвалідністю допомога на рівні громади — що може включати широкий спектр допомоги, від доставки продуктів до купання й переодягання — є ключовою для збереження своєї самостійності не незалежності. Російське вторгнення надзвичайно обмежило можливості України надавати таку допомогу, зокрема в областях, які безпосередньо страждають від конфлікту. Багато літніх людей були змушені покинути свої домівки фактично через кризу з допомогою в спільнотах, де вони жили до повномасштабного вторгнення. Інші, попри все, лишилися там і змушені жити без нагальної допомоги, що підриває їхні права на гідність та самостійність і підвищує їхні шанси загинути, отримати інвалідність чи проблеми зі здоров'ям.

Amnesty International провела інтерв'ю з 22 соціальними та медичними працівницями й працівниками, які допомагали літнім людям і людям з інвалідністю, а також із 12 представниками й представницями місцевих й обласних органів влади. Вони розповідали про величезний демографічний зсув через війну, зокрема в областях, найближчих до лінії фронту, де молодші родичі й родички, які раніше піклувалися про літніх людей, або ж виїхали за кордон, або ж до інших частин України, або взагалі стали до лав Збройних сил.

«[Мій онук] Приносив мені продукти та медикаменти, порався в моєму садку, відвозив мене до лікарні», — розповідає 73-річна Катерина Демченко, яка живе в селі під Сумами. Її онук разом із родиною виїхав за кордон: «Усі з моєї родини поїхали, я одна лишилася».

На уражених конфліктом територіях України недостатньо соціальних працівників і працівниць, аби забезпечити чимраз більші потреби літніх людей і людей з інвалідністю, які залишилися. Наприклад, у Корабельному районі Херсона станом на вересень 2023 року досі працювали лише 26 з 53 соціальних працівників, хоча протягом війни вони й узяли на себе додатково 147 клієнтів і клієнток — із 298 загалом. Антон Єфанов, заступник очільниці Херсонської міської військової адміністрації (МВА), розповів, що це лише крапля в океані загальних потреб:

«На додачу до цих чисел, є [літні] люди, які залишилися в місті, з обмеженою мобільністю, чиї родичі поїхали під час окупації... Ніхто до них не приходять, не приносить їм [їжу чи ліки], вони не можуть

«ВОНИ ЖИВУТЬ У ТЕМРЯВІ»:

ІЗОЛЯЦІЯ ЛІТНІХ ЛЮДЕЙ ТА НЕДОСТАТНІЙ ДОСТУП ДО ЖИТЛА ПІД ЧАС РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ

дістатися до центрів [видачі] гуманітарної допомоги... На цей момент близько 6-7 тисяч таких людей, які потребують додаткової допомоги».

Соціальні працівниці — багато хто й самі жінки старшого віку, від 50 до 69, які розповідали, що продовжували працювати, бо мали чимось компенсувати свої надзвичайно низькі пенсії, — часто стикалися зі значними ризиками, що стояли на заваді подальшого надання ними послуг піклування. Проте кількість літніх людей, що потребували піклування, зростала, тож вони вже не могли надавати послуги того ж рівня якості та спектру, що й раніше, до війни. Ранні комендантські години та транспортні обмеження, особливо на територіях, уражених конфліктом, але також і в сільській місцевості України, ще більше ускладнювали їхній шлях до клієнтів та клієнок.

На відміну від сфери охорони здоров'я, де зберігалось хоч якесь централізоване управління та гуманітарна підтримка медичних закладів з боку уряду, соціальні працівники й працівниці та місцева влада розповідали, що сфері соціального захисту не вистачало координації та допомоги. Місцеві посадовці й посадовиці розповідали Amnesty International, що вони переважно були залишені сам на сам із тим персоналом, що мали, й отримували дуже незначне фінансування від донорських організацій, включно з витратами на транспортування — такими як електровелосипеди чи машини, які б дозволяли соціальним працівникам і працівницям виконувати свою роботу більш швидко та безпечно.

Згідно з Комітетом CRPD, який наділений авторитетним правом тлумачити положення CRPD, індивідуалізовані послуги з піклування вдома для людей з інвалідністю, включно з літніми людьми з інвалідністю, є правом, а не формою медичної, соціальної чи благодійної допомоги. Послуги із піклування вдома значною мірою були недофінансовані навіть до російського вторгнення, як зазначають адвокати й адвокати прав людей з інвалідністю, через що багатьом людям з інвалідністю було важко жити незалежно у спільноті замість того, аби перебувати в інтернатних установах.

ДОСТУП ДО МЕДИЦИНИ ТА ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ІНВАЛІДНІСТЮ ПОСЛУГ

Amnesty International провела інтерв'ю з кількома літніми людьми, які тепер живуть з інвалідністю внаслідок пов'язаних із війною травм. Це включало кількох людей з ампутованими кінцівками — решта розповідала, що частково втратили слух чи зір через вибухи. 85-річна Ніна Мельниченко описувала свої тривалі травми після вибуху біля її будинку на Миколаївщині:

«До мене на подвір'я прилетіли уламки. Я втратила свідомість, не знаю, як довго я пролежала там. У мене з обличчя текла кров... [Тепер] У мене насправді дуже сильні головні болі, я більше не можу бачити на ліве око... Раніше я ходила з одним ціпком — тепер потребую двох».

Хоча наявна інформація обмежена, зі звітів видно, що рівні певних нещасних випадків у сфері охорони здоров'я, до яких диспропорційно уразливі літні люди, як-от інсульти чи серцеві напади, також зросли протягом війни.

Усупереч зростанню кількості людей похилого віку, які мають пов'язані із війною інвалідності чи пережили проблеми зі здоров'ям, Amnesty International дізналася, що часто літні люди не могли отримати доступ до соціальних чи медичних послуг для людей з інвалідністю нарівні з іншими. Хоча й конфлікт примножив ці перепони, багато з них існувало ще до повномасштабного вторгнення.

В Україні люди можуть офіційно зареєструвати статус особи з інвалідністю на державному рівні. За національним законодавством, це дає їм право доступу до низки видів допомоги, таких як допоміжні пристрої, реабілітаційні послуги та — в окремих випадках — фінансової допомоги. В Україні 2,7 мільйона людей зареєстровані як особи з інвалідністю, більше ніж половина з них — це люди пенсійного віку. Однак реальне число літніх людей з інвалідністю, найімовірніше, значно вище. Amnesty International провела інтерв'ю з багатьма літніми людьми, які, попри значно обмежену мобільність, труднощі бачити чи чути, або явні ознаки втрати пам'яті, офіційно не були зареєстровані як особи з інвалідністю. Це призводить до невидимості літніх людей з інвалідністю, багато з яких не знали, що мають право на отримання допоміжних засобів, які б могли змінити їхнє життя, таких як візки, ходунки чи слухові апарати.

Є кілька причин для існування цієї прірви. По-перше, реєстраційний процес дуже медикалізований, що призводить до виключення з нього літніх людей, які можуть мати незначні функціональні обмеження, пов'язані, наприклад, із зором чи мобільністю, проте ніколи не перебували на лікарняному стаціонарі

«ВОНИ ЖИВУТЬ У ТЕМРЯВІ»:

ІЗОЛЯЦІЯ ЛІТНІХ ЛЮДЕЙ ТА НЕДОСТАТНІЙ ДОСТУП ДО ЖИТЛА ПІД ЧАС РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ

через ці стани. По-друге, реєстраційний процес потребує багато часу та енергії, безліч візитів і записів до лікарів. Один незрячий літній чоловік розповів, що ходив до шістьох лікарів протягом чотирьох місяців, щоб отримати статус інвалідності у 2023 році. Цей процес надзвичайно важкий для багатьох людей з інвалідністю, проте літні люди, які можуть не вміти користуватися інтернетом чи не мати до нього доступу, часто страждають від цього ще більше. Зрештою, деякі люди похилого віку були дезінформовані стосовно переваг подачі на статус особи з інвалідністю, або ж розповідали, що лікарі й лікарки знеохочували їх подаватися.

«Я почала сліпнути протягом війни, зараз у мене катаракти, — розповіла 81-річна Таміла Задойна. — Мій лікар сказав мені: «Ваша пенсія не збільшиться жодним чином, тож нащо вам статус [інвалідності]?».

Війна також вплинула на доступ літніх людей до системи охорони здоров'я. На уражених конфліктом територіях було менше лікарів і лікарок — зокрема, лікарі й лікарки первинної ланки іноді більше не могли здійснювати домашні візити. Деякі аптеки, особливо у сільській місцевості, зачинялися, що змушувало літніх людей їздити на великі дистанції — до двох годин громадським транспортом, — аби дістатися тієї, яка працює.

Однак безліч тих бар'єрів, з якими стикаються літні люди, щоб отримати доступ до медицини, з'явилися ще до війни. Літні люди — як, імовірно, найбільша група людей в Україні, які живуть за межею бідності — часто не можуть дозволити собі медикаменти та медичні послуги. Amnesty International провела інтерв'ю з багатьма літніми людьми, які не могли дозволити собі термінові процедури, зокрема такі як протезування колінного чи кульшового суглоба або операції на очах — відкладання таких процедур означало подальше життя з інвалідністю. 65-річна Тетяна Анісімова, яка жила з вродженим вивихом стегна та могла ходити лише на короткі відстані за допомогою двох милиць, розповіла:

«Мені потрібне протезування кульшового суглоба, проте це дуже дорого. До війни воно коштувало 60 тисяч гривень (1625 американських доларів) — тепер десь 100 тисяч гривень (2710 американських доларів). Я не можу собі дозволити самостійно це оплатити. Я записалася на безплатну операцію, але я в листі очікування вже вісім років». Єдиним джерелом доходу Анісімової була її пенсія.

Згідно з доповіддю ВООЗ за 2021 рік, більш як половина від тієї частини населення України, яка витратила захмарні суми на здоров'я — більше ніж 40% від їхнього загального бюджету — це люди віком понад 60 років. Щоб розв'язати питання фінансової доступності, український уряд розпочав значні реформи системи охорони здоров'я у 2017 році та, зокрема, зробив більш доступними первинну допомогу та отримання окремих видів ліків. Проте спеціалізована допомога та стаціонарний догляд досі залишаються фінансово недоступними для багатьох людей.

СЕГРЕГАЦІЯ ТА ІЗОЛЯЦІЯ

Оскільки там мало МКП адаптовані до потреб літніх людей з інвалідністю, а літні люди часто не можуть дозволити собі оренду чи ремонт власного житла, безліч із них не мають жодного іншого вибору, окрім як після переміщення жити в спеціалізованих установах інтернатного типу чи медичних установах.

85-річний Євген Кривошея, який ходить із ципком, проте до війни жив незалежно, переїхав до інтернату в Ізюмі — місті на Харківщині, яке стало мішенню майже регулярних обстрілів ще на початку 2022 року. Інтернат лише за пів кілометра від його пошкодженої квартири, ремонт якої обійшовся б йому у 272 тисячі гривень (7484 американських доларів).

«Було все. І одяг, і меблі. І щойно зроблений ремонт. І раптом я один залишився, і без грошей, і без дружини. І в зруйнованій квартирі, — каже він. — Аби зараз його відновити, у мене не то що сил немає, але й засобів».

Людей похилого віку з інвалідністю, яких поселили в установах, часто розділяли з їхніми родичками й родичками без інвалідностей, які жили в МКП для загалу. Особливо літні люди з деменцією чи іншими формами когнітивних порушень потрапляли під ризик остаточного загубитися в системі установ, втративши контакт з родичками й родичками під час війни. Одна 83-річна жінка з деменцією втратила контакт зі своїм сином і племінником, які, за її словами, жили недалеко від неї на Донеччині до війни. Після переміщення вона опинилася в інтернаті в Одесі й не знала, як знайти свого сина.

«Я думаю, мій син тепер у Росії, а Росія велика. Я не знаю, як його знайти. Я ніяк не можу йому зателефонувати, — сказала вона. — Мені нема куди більше податися».

«ВОНИ ЖИВУТЬ У ТЕМРЯВІ»:

ІЗОЛЯЦІЯ ЛІТНІХ ЛЮДЕЙ ТА НЕДОСТАТНІЙ ДОСТУП ДО ЖИТЛА ПІД ЧАС РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ

В багатьох місцях Amnesty International дізнавалася, що літні люди живуть вже тривалий час — інколи з березня-квітня 2022 року — у лікарнях, навіть якщо не потребували медичного догляду. Леонід Ремига, головний лікар районної лікарні в Херсоні, розповів, що 180 осіб, багато з яких — літні люди з інвалідністю, — було евакуйовано до лікарні після вибуху на Каховській дамбі у червні 2023 року. Станом на вересень 2023 року досі постійно там проживали 44 особи.

«Ті, хто лишилися — це переважно люди похилого віку. Більшість із них самотні, їм потрібен специфічний догляд — приносимо їм їжу, прибираємо, миємо, — розповів він. — На жаль, вони можуть знаходитися в нас навіть назавжди... Цим людям потрібний догляд. Їм у [притулках в] цих школах, у цих гуртожитках не можуть забезпечити догляд».

Влада України не публікує інформацію стосовно кількості осіб в установах інтернатного типу на регулярній основі. До лютого 2022 року моніторингові групи оцінювали це число в 41 тисячу дорослих осіб, які проживали у 282 державних будинках-інтернатах для літніх людей і людей з інвалідністю. Додатково близько 9 тисяч проживали в інтернатах, якими опікувалися місцеві органи влади. Безліч людей похилого віку та людей з інвалідністю потрапили до інтернатів від початку повномасштабного вторгнення, хоча конкретну цифру вирахувати важко. Український уряд заявляє, що принаймні 4 тисячі літніх людей були прийняті до установ інтернатного типу в період з лютого до липня 2022 року, однак не зовсім зрозуміло, скільки з того часу осіб заселилося чи покинуло ці установи. Проведені з персоналом інтерв'ю, а також інформація, отримана Amnesty International, дають підстави припустити, що за минулий рік дуже велика кількість літніх людей та людей з інвалідністю загинула в цих інтернатах — принаймні в деяких областях чи окремих інтернатах.

Проблема визначення кількості людей, які проживають в інтернатах, зараз ще більш масштабна, оскільки багато літніх людей з інвалідністю живе в установах, які не придатні для надання традиційної коротко- чи довготривалої допомоги — як-от у лікарнях. Ще до війни багато людей з інвалідністю проживало в закладах охорони здоров'я — наприклад, у психіатричних лікарнях. Відколи почалася війна, багато літніх людей з інвалідністю потрапили до медичних закладів, оскільки більше не мали куди піти. І все одно інформацію щодо них, вочевидь, не збирають на регулярній основі, через що люди в таких установах з більшою імовірністю залишаються невидимим як для уряду, так і для гуманітарних організацій. Директор лікарні на Львівщині, де станом на вересень 2023 року проживало п'ятеро літніх людей з інвалідністю, сказав: «Де-юре ми не притулок... На думку Міністерства охорони здоров'я, ці люди — не пацієнти тут».

Відділення людей з інвалідністю з послідовним розміщенням їх в установах інтернатного типу — що часто може означати довготривале перебування у лікарнях чи інших медичних закладах — є формою сегрегації, на думку Комітету CRPD. Комітет зазначає, що «соціальна ексклюзія [людей з інвалідністю] породжує стигматизацію, сегрегацію та дискримінацію, що може призводити до насильства, експлуатації та жорстокого поводження». Деталізований моніторинг був поза акцентом цього дослідження, однак незалежні монітори й моніторки в Україні регулярно знаходили докази того, що установи інтернатного типу сприяли порушенням прав людини своїх мешканців й мешканок, зокрема вчиняли фізичне й інші види насильства над ними. Вони також знаходили докази того, що такі установи — яким не вистачає компетентного персоналу для догляду за мешканцями й мешканками, навіть щоб просто посадити їх в інвалідні візки, одягти та вивезти на вулицю — є розсадниками недбалого ставлення.

Повномасштабне російське вторгнення в Україну спричинило колосальну кризу внутрішнього переміщення, а логіка дій української влади, коли вони розміщували літніх людей з інвалідністю в таких установах, беззаперечно мала на меті терміново надати їм прихисток, їжу, одяг і підтримку. Україні нагально необхідно створити опції житла для спільного проживання з переміщеними літніми людьми та людьми з інвалідністю, щоб вони не були змушені жити в умовах, де їхні права під серйозною небезпекою — водночас міжнародні партнери Києва можуть та мають надавати ширше фінансування та логістичну допомогу, аби забезпечити наявність таких опцій.

ПОДАЛЬШИЙ ШЛЯХ

Війна в Україні мала нищівний вплив на людей усіх вікових груп та змусила мільйони покинути свої домівки. Зрештою, лише припинення Росією свого вторгнення дозволить людям в Україні повноцінно насолоджуватися своїми правами, зокрема й правом на повернення додому, до своїх громад.

Проте навіть зараз, за підтримки міжнародних партнерів, Україна може зробити багато чого, щоб побудувати суспільство, яке більш суттєво враховуватиме потреби людей похилого віку та людей з

«ВОНИ ЖИВУТЬ У ТЕМРЯВІ»:

ІЗОЛЯЦІЯ ЛІТНІХ ЛЮДЕЙ ТА НЕДОСТАТНІЙ ДОСТУП ДО ЖИТЛА ПІД ЧАС РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ

інвалідністю. Уряд може запровадити мінімальні вимоги фізичної доступності для місць компактного поселення (МКП), щоб літні люди з інвалідністю не були змушені жити відокремлено в закритих установах. Він може забезпечити рівний доступ до компенсації за житло, зокрема надаючи підтримку цим групам і гарантуючи, що ця інформація досягне їх. Послуги з піклування вдома та медичні послуги можна зробити більш доступними фізично й фінансово для спільнот, де проживають літні люди та люди з інвалідністю, забезпечивши їм можливість жити самостійно й незалежно так довго, як вони того забажають.

Фінансові та логістичні витрати на побудову більш інклюзивного суспільства не можуть лягати виключно на плечі України. Іноземні донорські та гуманітарні організації можуть надавати фінансування й витратні матеріали для забезпечення фізичної доступності МКП. Вони також можуть надавати транспортні та інші види допомоги місцевим органам влади, щоб вони були здатні й надалі забезпечувати послуги із піклування вдома — а в довготривалій перспективі вони можуть допомагати Україні робити послуги на рівні громади більш широко доступними для літніх людей і людей з інвалідністю. Зрештою, міжнародна спільнота може допомогти створити й прийняти конвенцію ООН про права людей похилого віку, яка б визнавала виняткові дискримінації, що постають перед цими людьми, та проливала світло на порушення прав людини літніх людей будь-де у світі.

Усі ці зміни будуть на користь Україні не лише тут і зараз, але й у прийдешні роки. Відколи почалася війна, пропорціональне співвідношення людей похилого віку та людей з інвалідністю в українському суспільстві лише зростає. Безліч ветеранів і ветеранок, так само як і цивільних осіб, повернуться додому з прифронтових територій з інвалідністю. Здійснення кроків для захисту прав літніх людей і людей з інвалідністю уже зараз врятує їх у майбутньому від вимушеного життя в тіні.

МЕТОДОЛОГІЯ

Ця доповідь переважно базується на польових і віддалених дослідженнях, проведених з травня до вересня 2023 року. Представниця Amnesty International провела п'ять тижнів польових досліджень в Україні у травні-червні та серпні-вересні 2023 року. Фокус цих поїздок був зосереджений на впливі війни на права літніх людей і людей з інвалідністю. Протягом цих досліджень Amnesty International подорожувала по Київщині, Харківщині, Сумщині, Дніпровщині, Запоріжжі, Одещині, Миколаївщині, Херсонщині та Львівщині, де проводила інтерв'ю особисто. На додачу, Amnesty International провела кілька інтерв'ю через телефонний та відеозв'язок.

Загалом Amnesty International проінтерв'ювала 159 осіб для цієї доповіді. Це включало 89 літніх людей (66 літніх жінок, 23 літніх чоловіки), 49 з яких жили з однією чи більше інвалідностями, зокрема з обмеженою мобільністю, вадами зору чи слуху, деменцією. Пул осіб, з якими проводили інтерв'ю, мав бути розмаїтим, зокрема і за віковою ознакою. Літні люди, з якими проводили інтерв'ю, були віком від 50 до 89 років: семеро осіб віком 50-59 років, 29 осіб — віком 60-69 років, 34 особи — віком 70-79 років, і 19 осіб — віком 80-89 років. Amnesty International надає перевагу підходу до похилого віку, який базується на локальному контексті, що включає те, як люди самі себе ідентифікують та є ідентифікованими їхнім оточенням, залежно від контексту. Такий підхід пропонує Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ).¹ З цієї причини кілька кейсів осіб віком 50-59 років включені до цієї доповіді, оскільки ці люди розповідали про свій досвід як про досвід людей похилого віку.

У період з травня до вересня 2023 року Amnesty International відвідала 24 місця компактного поселення (МКП), де проживали внутрішньо переміщені особи (ВПО), зокрема дев'ять гуртожитків, шість шкіл і дитячих садків, п'ять модульних містечок, дитячий табір, санаторій і два притулки, якими незалежно керують неприбуткові організації, що об'єднують людей з інвалідністю. Amnesty International також відвідала п'ять державних установ інтернатного типу для літніх людей і людей з інвалідністю. Загалом Amnesty International провела інтерв'ю з 17 директорами й директорками чи іншим персоналом МКП, та з п'ятьма директорами й директорками установ інтернатного типу для літніх людей і людей з інвалідністю.

Також Amnesty International проінтерв'ювала 22 соціальних та медичних працівників і працівниць, які надавали допомогу літнім людям і людям з інвалідністю на рівні спільноти, та 12 українських чиновників і чиновниць рівня місцевої та обласної влади. Зрештою, Amnesty International провела інтерв'ю з 13 представниками й представницями правозахисних груп, які адвокатують права людей з інвалідністю, міжнародних гуманітарних агентств та інших неурядових організацій. Що стосується кейса жінки з глибокою деменцією, якій було складно повноцінно розповісти власну історію, Amnesty International провела інтерв'ю з другом сім'ї, щоб підтвердити деякі деталі її становища.

Amnesty International поінформувала осіб, з якими проводила інтерв'ю, про природу та мету дослідження, а також про те, як буде використана надана ними інформація. Представники й представниця отримували усну згоду від кожної особи ще до проведення інтерв'ю. Людям повідомляли, що вони можуть у будь-який момент припинити інтерв'ю чи вирішити не відповідати на конкретні запитання — однак ніхто так не зробив. Особам, з якими проводили інтерв'ю, не пропонували жодної винагороди в обмін на інформацію. Всі інтерв'ю, окрім семи, проводилися українською або російською мовами.

---

¹ УВКПЛ, Доповідь Верховного комісара ООН з прав людини ОНЧР (доповідь 2012 ECOSOC), документ ООН E/2012/51, 20 квітня 2012 року, п. 8, <https://undocs.org/E/2012/51>

Представниця доклдала зусиль, аби забезпечити приватність під час кожного інтерв'ю, зокрема й приватність від родичів і родичок, або ж мешканців і мешканок, які проживали разом із літньою людиною, щоб ця людина почувалася комфортно говорити відкрито. Було зроблено кілька винятків — за згоди особи, з якою проводили інтерв'ю, — коли через компактні умови проживання чи інвалідність родичі й родички, або інші особи, не могли покинути приміщення, де проводилося інтерв'ю — зокрема, це стосувалося інтернатів, де люди проживали в комунальних умовах.

Усі особи, з якими проводили інтерв'ю, мали можливість висловлюватися анонімно, якщо в них були причини перейматися стосовно питань безпеки чи приватності. У тих кейсах, де особа, з якою проводили інтерв'ю, висловлювала бажання, щоб Amnesty International не використовувала його або її ім'я, ця особа згадується анонімно. Перед людьми, які проживають та працюють в інтернатах, часто постають виняткові ризики, пов'язані з безпекою чи приватністю. В одному кейсі Amnesty International посприяла в переселенні конкретної людини — за її запитом — з інтернату після того, як ця особа стала об'єктом помсти з боку персоналу за те, що вона розповіла про умови проживання в цій установі. За її згоди, ім'я цієї особи згадується в доповіді. Крім того, у випадках, коли люди конкретно згадували про родичів і родичок на окупованих Росією територіях України, Amnesty International робила їх анонімними, або ж використовувала лише їхнє ім'я — з міркувань їхньої безпеки та безпеки їхніх родичів і родичок.

З листопада 2023 року Amnesty International надіслала листи до чотирьох українських міністерств: Міністерства охорони здоров'я, Міністерства соціальної політики, Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій та Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури — в яких повідомила ці міністерства про своє дослідження та поставила питання стосовно людей похилого віку та людей з інвалідністю. Представник Міністерства реінтеграції вийшов на зв'язок з дослідницею Amnesty International, щоби підтвердити отримання листа, проте зазначив, що міністерство не має можливості надати відповідь. На час публікації доповіді від інших трьох міністерств не було отримано жодної відповіді.

Крім того, 6 липня 2023 року Amnesty International надіслала листи до Департаментів соціального захисту населення (які відповідають за реалізацію соціальної політики на регіональному рівні) 24 областей України із запитом на інформацію стосовно кількості літніх людей і людей з інвалідністю, які знаходяться в установах інтернатного типу з лютого 2022 року. Станом на 21 листопада 2023 року Amnesty International отримала 20 листів з відповідями, що відображено у цій доповіді.

ПОДЯКИ

Ця доповідь не була б можливою без партнерства з організаціями, адвокатами й адвокатками, які представляють права людей з інвалідністю та людей похилого віку в Україні. Ці організації проводили екстрені евакуації, надавали термінові послуги та гуманітарну допомогу, забезпечували життєво важливу адвокацію прав людей з інвалідністю та людей похилого віку протягом війни. Вони також сприяли проведенню деяких наших інтерв'ю, надавали надзвичайно важливий для цієї доповіді контекст і допомогу.

Amnesty International, зокрема, хотіла б висловити свою вдячність Національній Асамблеї людей з інвалідністю України (НАІУ), Всеукраїнській благодійній організації «Турбота про літніх в Україні», громадській спілці «Ліга Сильних», громадській організації «Океан Добра» та HelpAge International.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

За майже два роки з початку повномасштабного російського вторгнення життя багатьох людей в Україні змінилися до невпізнання. Мільйони покинули свої домівки, багато з них непевні, чи зможуть колись повернутися. Десятки тисяч цивільних отримали поранення чи загинули. Найефективніший спосіб захистити права цивільного населення, включно з людьми похилого віку та людьми з інвалідністю — це припинення Росією свого вторгнення в Україну.

Проте ця доповідь прагне стати дорожнім вказівником в тому, як Україні, за підтримки міжнародних партнерів, побудувати суспільство, дійсно інклюзивне для всіх як під час конфлікту, так і після нього. Забезпечивши фізичну доступність місць компактного проживання (МКП) у школах та університетах для людей з інвалідністю зараз, український уряд також зробить доступну освіту реальністю для тисяч дітей і молодих людей із інвалідністю в майбутньому. Зробивши соціальні та медичні послуги більш широко доступними фізично й фінансово для літніх людей і людей з інвалідністю зараз, тим самим на багато років уперед можна буде гарантувати незалежне й гідне життя цивільним, ветеранам і ветеранкам, які повертатимуться додому з травмами й інвалідностями. Забезпечивши відсутність сегрегації для людей похилого віку та людей із інвалідністю зараз — коли їх розміщують в установах інтернатного типу, — Україна також зможе виконати свої міжнародні зобов'язання у сфері захисту прав людини, здійснити поступ назустріч критеріям, які є невід'ємною частиною її зусиль із приєднання до Європейського Союзу. Це також має на меті процес деінституалізації та перехід до надання послуг піклування людям із інвалідністю на рівні громад.²

Україна не зможе впоратися із цим сама, особливо в стані війни. Міжнародні партнери та організації мають допомагати Україні забезпечувати літнім людям і людям із інвалідністю повне й рівноправне життя у суспільстві, зокрема гарантуючи достатнє фінансування послуг піклування на рівні громади та враховуючи вимоги фізичної доступності для всіх верств населення під час будь-якої реконструкції житла чи інфраструктури. Зрештою, міжнародна спільнота має здійснити кроки, щоби створити та ратифікувати конвенцію ООН, яка закріпила би стандарти захисту прав людей похилого віку, цим забезпечивши, що жодна людина у світі не змушена жити в тіні виключно через свій вік.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

РОСІЙСЬКІЙ ФЕДЕРАЦІЇ:

- Зупинити війну в Україні, яка є актом агресії за міжнародним правом;
- Припинити всі цілеспрямовані атаки проти цивільного населення та об'єктів інфраструктури, невибіркові атаки та інші грубі порушення міжнародного гуманітарного права;

² Європейська комісія, *Позиція Комісії стосовно заявки України на членство в Європейському союзі*, 17 червня 2022 року, <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-06/Ukraine%20Opinion%20and%20Annex.pdf#>

- Враховуючи те, що люди похилого віку з більшою імовірністю залишаються на уражених конфліктом територіях, гарантувати, що їхньому захисту й ризикам, з якими вони зіштовхуються, надається особлива увага;
- На територіях під російським контролем дозволяти та сприяти швидкому й безперешкодному проходженню гуманітарної допомоги, зокрема доставці медикаментів та інших медичних товарів;
- Забезпечити доступ до дієвої системи компенсацій, включно з репараціями, згідно з міжнародним правом і стандартами, для всіх, хто постраждали від порушень їхніх прав людини, зокрема для літніх людей;
- Створити механізм відстежування контактів, щоби допомагати людям похилого віку — особливо тим, хто живе з когнітивними порушеннями, як-от деменція — підтримувати зв'язок із їхніми родичами й родичками, з якими вони могли втратити контакт під час війни, коли одна чи обидві сторони були переміщені, або ж проживають в Росії чи на окупованих Росією територіях. Забезпечити, щоби такі механізми містили належні гарантії захисту права на приватність усіх залучених сторін. Гарантувати, що місцевим органам влади, зокрема надавачам і надавачкам соціальних послуг, відомо про такі механізми, та що вони інформують про них людей похилого віку, зокрема тих, хто мають деменцію.

МІНІСТЕРСТВУ З ПИТАНЬ РЕІНТЕГРАЦІЇ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ ТА МІНІСТЕРСТВУ РОЗВИТКУ ГРОМАД, ТЕРИТОРІЙ ТА ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ:

- Забезпечити впровадження стандартів систематичного збору даних у всіх притулках для внутрішньо переміщених осіб (ВПО), включно з місцями компактного поселення (МКП) та модульними містечками. Гарантувати, що така інформація поділена за ознаками віку (включно з більш деталізованими віковими категоріями, як-от 50-59 років, 60-69 років тощо), гендеру та наявності інвалідності (за коротким набором питань Вашингтонської групи для визначення інвалідності);
- Спільно з відповідними органами влади прийняти закони та/або регуляційні норми, що відповідатимуть міжнародним правозахисним стандартам, для визначення мінімальних вимог фізичної доступності МКП і модульних містечок. Гарантувати, що місцевим органам влади відомо про ці вимоги, та що вони мають доступ до коштів, необхідних для їхньої реалізації;
- Спільно з відповідними органами влади внести поправки до Закону №7198 про компенсацію за пошкоджене чи зруйноване житло, щоби включити людей похилого віку до пріоритетних для отримання компенсації категорій населення;
- Відстежувати темпи подачі заявок на компенсацію за житло літніми людьми та людьми з інвалідністю. Забезпечити, за необхідності, їм допомогу, зокрема правову й фізичну, щоби сприяти подачі ними заявок;
- Провести перевірку реалізації Закону №7198 та оцінити перепони, що постають перед особами з груп ризику, зокрема перед літніми людьми та людьми з інвалідністю, в процесі подання заявок на компенсацію, з особливим акцентом на те, щоби вимоги — як-от реєстрація майна та подання документів, які були знищені чи втрачені під час конфлікту — не зменшували шанси літніх людей та людей із інвалідністю на отримання компенсації нарівні з іншими;
- Гарантувати людям похилого віку та людям із інвалідністю доступ до інформації про схеми компенсації та плани реконструкції, забезпечити, щоби ця інформація подавалася в доступних їм форматах;
- Гарантувати, що під час майбутньої реконструкції будь-яка наново побудована інфраструктура й житло будуть фізично доступними для людей із інвалідністю. Включити літніх людей і людей із інвалідністю до пріоритетних для отримання наново збудованого житла категорій населення, зокрема виділивши для них конкретні квоти;
- Надалі проводити ґрунтовні консультації з організаціями, що представляють інтереси людей із інвалідністю та літніх людей, із питань реконструкції, компенсації, житла та будь-яких інших, що безпосередньо впливають на реалізацію ними своїх прав.

«ВОНИ ЖИВУТЬ У ТЕМРЯВІ»:

ІЗОЛЯЦІЯ ЛІТНІХ ЛЮДЕЙ ТА НЕДОСТАТНІЙ ДОСТУП ДО ЖИТЛА ПІД ЧАС РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ

МІНІСТЕРСТВУ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ:

- Розглянути можливі заходи, які дозволили би місцевій владі на найбільш уражених конфліктом територіях гнучкіше реагувати на потреби всередині системи соціального захисту, зокрема з питань працевлаштування. Продумати схему, за якою місцеві органи влади могли би звертатися до центральної влади або ж до волонтерських і гуманітарних організацій за тимчасовою допомогою в наданні послуг на цих територіях;
- Надати місцевій владі доступні транспортні засоби, як-от електровелосипеди, які можна використовувати, щоб і надалі гарантовано надавати послуги людям похилого віку та людям із інвалідністю на уражених конфліктом територіях;
- Створити й запровадити незмінні стандарти збору інформації про всіх людей, які живуть у державних і приватних установах для літніх людей і людей із інвалідністю. Така інформація має бути відкритою для загалу та містити поділ за віком, гендером, наявністю статусу особи з інвалідністю або статусу ВПО; вона також має охоплювати всі інтернатні та близькі до них установи як на обласному, так і на місцевому рівні, та підопічних лікарень, які тривалий час знаходяться на стаціонарі;
- Провести консультації з організаціями, що представляють інтереси літніх людей і людей із інвалідністю, та запровадити план із чіткими часовими рамками, щоби припинити й обмежити розміщення повнолітніх осіб в установах інтернатного типу — за зразком українського плану з деінституалізації для дітей. Відкликати задля цього постанову Кабінету Міністрів №294 від 16 березня 2022 року, яка спрощує та прискорює процес розміщення людей похилого віку і людей із інвалідністю в установах інтернатного типу, замінивши її політиками, спрямованими на забезпечення переміщених літніх людей і людей із інвалідністю довгостроковим житлом поза установами;
- Провести консультації з організаціями, що представляють інтереси літніх людей і людей із інвалідністю, та розглянути можливість реформування чинної моделі соціального захисту населення в Україні, щоби забезпечити фізичну й фінансову доступність послуг на рівні громади для всіх людей із інвалідністю, мінімізувавши тим самим ризик того, що вони можуть потрапити до установ інтернатного типу;
- Спільно з Міністерством охорони здоров'я провести консультації з організаціями, що представляють інтереси літніх людей і людей із інвалідністю, та надалі реформувати медико-соціальну експертну комісію, або МСЕК (див. нижче).

МІНІСТЕРСТВУ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ:

- Забезпечити літнім людям доступ до медицини нарівні з іншими, зокрема сприяючи реформуванню сфери охорони здоров'я: створенню сприятливих умов для того, щоби вторинна медична допомога була фінансово доступнішою, зменшення тягаря платежів, що лягають на пацієнтів і пацієнток;
- Забезпечити фізичну доступність медичних установ для людей із інвалідністю, зокрема для людей із обмеженою мобільністю, для людей із порушенням зору або слуху та для людей із інтелектуальними інвалідностями;
- Спростити вимоги, необхідні для отримання офіційного статусу особи з інвалідністю так, щоби цей процес був більш доступним для всіх людей із інвалідністю, зокрема й для людей похилого віку з інвалідністю, яким може бракувати доступу до інформації чи транспорту;
- Надалі реформувати процес проходження медико-соціальної експертної комісії (МСЕК), віддаляючи його від медичного підходу до визначення інвалідності. Забезпечити проведення в процесі цього ґрунтовних консультацій з організаціями, що представляють інтереси літніх людей та людей із інвалідністю;
- Розглянути можливість проведення тренінгів для медичних працівників і працівниць, щоби зробити їх більш чутливими до прав і потреб людей похилого віку та людей із інвалідністю.

МІНІСТЕРСТВУ ЗАКОРДОННИХ СПРАВ УКРАЇНИ:

- Гарантовано згадувати про людей похилого віку в усіх заявах — зокрема в тих, що стосуються груп ризику — органів ООН, включно з Радою ООН з прав людини та Радою Безпеки ООН;

«ВОНИ ЖИВУТЬ У ТЕМРЯВІ»:

ІЗОЛЯЦІЯ ЛІТНІХ ЛЮДЕЙ ТА НЕДОСТАТНІЙ ДОСТУП ДО ЖИТЛА ПІД ЧАС РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ

- Через дипломатичні канали забезпечити акцентування уваги на правах літніх людей в усіх дискусіях із міжнародними партнерами України, зокрема з донорами, та на всіх дотичних дво- та багатосторонніх форумах;
- Долучитися до засідання Робочої групи відкритого складу ООН з питань старіння у 2024 році. Крім того, не обмежуватися виключно цим та випустити заяви на підтримку конвенції ООН про права людей похилого віку.

УПОВНОВАЖЕНОМУ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ:

- Сприяти створенню механізму відстежування контактів, щоби допомагати людям похилого віку — особливо тим, хто живуть із когнітивними порушеннями, як-от деменція — підтримувати зв'язок із їхніми родичами й родичками, з якими вони могли втратити контакт під час війни. Забезпечити, щоби такі механізми містили належні гарантії захисту права на приватність усіх залучених сторін. Гарантувати, що місцевим органам влади, зокрема надавачам і надавачкам соціальних послуг, відомо про такі механізми, та що вони інформують про них людей похилого віку, зокрема тих, хто мають деменцію. Співпрацювати з Міністерством закордонних справ щодо випадків, коли літня людина, її родич чи родичка наразі живе в Росії або на окупованих Росією територіях.

ІНОЗЕМНИМ УРЯДАМ І ДОНОРСЬКИМ ОРГАНІЗАЦІЯМ

- Виділити цільове фінансування на підтримку права людей похилого віку та людей із інвалідністю жити в спільноті, а саме:
  - Цільове фінансування для оновлення місць компактного поселення (МКП), включно зі школами, університетами та модульними містечками, для підвищення їхньої фізичної доступності для людей із інвалідністю;
  - Цільове фінансування для забезпечення подальшого надання послуг соціального захисту населення в тих областях, де криза в цій сфері найгостріша. Це може включати фінансування для придбання доступних транспортних засобів, як-от електровелосипеди, для надання послуг соціального захисту;
  - Цільове фінансування для довгострокового реформування системи соціального захисту України, зокрема спрямоване на створення й реалізацію планів із деінституалізації повнолітніх осіб.
- Забезпечити, щоби модульні містечка та будь-які інші види тимчасового житла для внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні були фізично доступні для людей із інвалідністю, або ж щоби вже збудоване іноземними донорами житло було переобладнане під фізичні потреби людей із інвалідністю;
- Підтримувати розвиток довгострокових планів реконструкції для ВПО та враховувати вимоги, необхідні для забезпечення фізичної доступності та пріоритетного надання певного відсотка вищезазначеного житла людям похилого віку та людям із інвалідністю.

ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗУ ТА ЙОГО ДЕРЖАВАМ-ЧЛЕНКИНЯМ:

- Забезпечити, щоби процедура вступу України в ЄС, як і будь-яка технічна чи фінансова допомога, передбачена в цьому контексті, використовувалася задля популяризації та захисту прав людей похилого віку й людей із інвалідністю. З метою дотримання цілей, прописаних у позиції Європейської комісії щодо вступу України в ЄС, це має, зокрема, включати допомогу органам влади в реалізації процесу деінституалізації та переході до надання послуг із піклування на рівні громади;
- Залучати всі важелі публічного й особистого впливу на українську владу для зосередження їхньої уваги на правах людей похилого віку та людей із інвалідністю, зокрема на їхніх правах на гідні умови житла, соціальний захист і медичну допомогу. Ці питання мають щоразу підійматися під час двосторонніх зустрічей із представниками й представницями влади, як-от на самітах Україна-ЄС, Радах асоціації та під час правозахисних діалогів, а також у всіх заявах і резолюціях Ради Безпеки ООН та Ради ООН з прав людини щодо ситуації в Україні;
- Співпрацювати з владою України для забезпечення того, що вся допомога, всі зусилля з відновлення й відбудови чітко підлаштовані під унікальні потреби літніх людей і людей із інвалідністю, які постраждали внаслідок війни. Забезпечити, що фінансова й технічна допомога з боку ЄС допомагає Україні досягти цих цілей;

«ВОНИ ЖИВУТЬ У ТЕМРЯВІ»:

ІЗОЛЯЦІЯ ЛІТНІХ ЛЮДЕЙ ТА НЕДОСТАТНІЙ ДОСТУП ДО ЖИТЛА ПІД ЧАС РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ

- Сприяти створенню дієвих процедур відстеження і возз'єднання сімей для цивільних осіб, зокрема дітей, літніх людей і людей із інвалідністю, вивезених до Росії чи на окуповані Росією території. Це включає співпрацю та надання фінансової, правової, адміністративної та практичної допомоги надійним організаціям і мережам українських правозахисників і правозахисниць, організаціям громадянського суспільства, які допомагають сім'ям возз'єднуватися;
- Долучитися до засідання Робочої групи відкритого складу ООН з питань старіння у 2024 році. Крім того, не обмежуватися виключно цим та випустити заяви на підтримку конвенції ООН про права людей похилого віку.

ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ:

- Генеральній Асамблеї та Раді ООН з прав людини: тісно співпрацювати з Робочою групою відкритого складу ООН з питань старіння та сприяти проведенню дискусій — зокрема, з конкретними часовими рамками й пропозиціями щодо проєкту — щодо створення глобальної угоди про права людей похилого віку;
- Раді Безпеки ООН: посилити моніторинг і детальне звітування про ситуацію з правами людей похилого віку під час збройного конфлікту, надсилати запити на періодичні звіти від постійних представництв при ООН щодо прав літніх людей під час конфлікту;
- Генеральній Асамблеї, Раді Безпеки ООН, Раді ООН з прав людини: гарантовано підкреслювати становище прав людей похилого віку в усіх резолюціях і заявах щодо ситуації в Україні;
- Прописати рекомендації щодо захисту прав людей похилого віку під час конфлікту для держав, які проходять свій Універсальний періодичний огляд, тісно співпрацюючи з Робочою групою відкритого складу ООН з питань старіння та, зокрема, сприяючи проведенню дискусій стосовно глобальної угоди про права людей похилого віку.

«ВОНИ ЖИВУТЬ У ТЕМРЯВІ»:

ІЗОЛЯЦІЯ ЛІТНІХ ЛЮДЕЙ ТА НЕДОСТАТНІЙ ДОСТУП ДО ЖИТЛА ПІД ЧАС РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ

**AMNESTY INTERNATIONAL –
ЦЕ ВСЕСВІТНІЙ РУХ ЗА
ПРАВА ЛЮДИНИ. КОЛИ ОДНУ
ЛЮДИНУ СПІТКАЄ
НЕСПРАВЕДЛИВІСТЬ, ЦЕ
МАЄ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ НАС
ВСІХ.**

ЗВ'ЯЖІТЬСЯ З НАМИ

info@amnesty.org

+44 (0)20 7413 5500

ПРИЄДНУЙТЕСЬ ДО СПІЛКУВАННЯ

www.facebook.com/AmnestyGlobal

[@Amnesty](https://twitter.com/Amnesty)

«ВОНИ ЖИВУТЬ У ТЕМРЯВІ»

ІЗОЛЯЦІЯ ЛІТНІХ ЛЮДЕЙ ТА НЕДОСТАТНІЙ ДОСТУП ДО ЖИТЛА ПІД ЧАС РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ

Понад 27 тисяч цивільних було вбито або поранено в Україні, відколи в лютому 2022 року почалося повномасштабне російське вторгнення. Мільйони були змушені покинути свої домівки. Ця доповідь документує виняткові ризики, що з ними зіштовхуються літні люди, які становлять одну чверть від населення України.

Ця доповідь заснована на 159 інтерв'ю з літніми людьми, персоналом місць компактного проживання (МКП), соціальними та медичними працівницями й працівниками, місцевими чиновниками й чиновницями. У ній досліджено, скільком літнім людям в переміщенні важко отримати доступ до житла, оскільки більшість МКП фізично недоступні для тих, хто має інвалідність. Вона наочно демонструє, скільки літніх людей або були змушені покинути свої домівки через фактичну кризу системи соціального захисту в їхніх громадах, або ж лишилися в них без необхідної допомоги. Багато переміщених людей похилого віку опиняються в державних інтернатних установах чи медичних закладах, де зіштовхуються з вищим ризиком нехтування та знущань.

Найефективніший спосіб захистити права цивільного населення — це припинення Росією свого вторгнення в Україну. Проте ця доповідь служить дорожнім вказівником, як Україна — за підтримки міжнародних партнерів — може побудувати суспільство, інклюзивне для всіх, незалежно від віку та наявності інвалідності, як під час конфлікту, так і після нього.